

วัฒนธรรมการแห่พระอุปคุต : ความหมาย บทบาท และความเป็นมา
ในชุมชนบ้านปะโด๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอย้ายทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ
Phra Upakhut Procession Culture : Meaning, Role and
Background in Ban Pa Do Community, Prasat,
Huay Tabtan, SiSaKet Province

ธัญพงศ์ สารรัตน์¹

Thanyapong Sararat

¹สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Social Studies Program, Faculty of Education, Sisaket Rajabhat University

ได้รับบทความ: 8 เมษายน 2563

ปรับปรุงแก้ไข: 6 พฤษภาคม 2563

ตอบรับตีพิมพ์: 7 พฤษภาคม 2563

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการให้ความหมายทางวัฒนธรรมและระบบความเชื่อของคนไทยเชื้อสายกวย (ส่วย) และลาว ในชุมชนบ้านปะโด๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอย้ายทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นผ่านวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตในโอกาสการหล่อพระประธานวัดบ้านปะโด๊ะ และงานบุญผะเหวดอันเป็นวัฒนธรรมสำคัญในงานบุญของท้องถิ่น

ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตมีความหมายทางวัฒนธรรมที่เกิดจากระบบความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่น เช่น ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และการนับถือผี เป็นการให้ความหมายของประเพณีจากตำนานผสมผสานกับความเชื่อ

ส่วนความเชื่อที่เกิดขึ้นนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่มาจากระบบการขัดเกลาทางสังคมในครอบครัวและชุมชน รวมถึงกลุ่มคนภายนอก โดยมีบ้านและวัดเป็นศูนย์กลางที่จะเชื่อมโยงวัฒนธรรมและเพื่อรวมกลุ่มคนเข้าร่วมกิจกรรมในนาม “วัฒนธรรมท้องถิ่น” วัฒนธรรมนี้จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการบอกอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ผู้อื่นรับรู้ว่าเป็นประเพณีหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์กูย (ส่วย) ในท้องถิ่นศรีสะเกษ

คำสำคัญ: พระอุปคุต, วัฒนธรรม, บทบาท, กูย(ส่วย), บ้านปะโด๊ะ, ศรีสะเกษ

Abstract

This article aimed to study the cultural meaning and belief system in Thai Kuoy (Suay) and Laotian in Ban Pa Do community, Prasat, Huay Tabtan, SiSaKet Province having the culture transferring system from generation to generation through Phra Upakhut Procession culture in the occasion of Buddha image welding ceremony at Ban Pa Do community and Bun Pha Wet ceremony which was the important local ceremony.

The result found that Phra Upakhut Procession culture had cultural meaning from the community traditional believes such as the faith in Buddhism and spirit. It was the definition for tradition from legend combining with belief. For the belief was the part of socialization process in family and community including the outsiders with house or temple as the center connecting culture and to accumulate people in the activity called ‘Local Culture’. This culture then was another tool presenting the world Kuy (Suay) cultural identity in SiSaKet local area.

Keywords: Phra Upakhut, Culture, Role, Kuy (Suy), Ban Pa Do, SiSaKet

บทนำ

การที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จำเป็นต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เกิดเป็นจารีตประเพณี ระบบกฎเกณฑ์และพิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนทั้งปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้ ถือปฏิบัติจนมีการสั่งสมจนเกิดเป็นวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมของกลุ่ม (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2537) ซึ่งท้องถิ่นศรีสะเกษประกอบไปด้วยกลุ่มคนในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (ศิริชัย พรหมดี (บรรณาธิการ), 2555, น. 25-26) การรับรู้และทำความเข้าใจรวมทั้งการยอมรับในความเป็นชาติพันธุ์ย่อมเป็นสิ่งสำคัญ การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมในแต่ละวัฒนธรรม ย่อมมีส่วนที่สามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตและระบบคิดของสังคมนั้นได้มากขึ้น (บุญยงค์ เกศเทศ, 2551, น. 47) โดยเฉพาะเรื่องความเชื่อทาง “ศาสนา” ที่จัดว่าเป็นเรื่องนามธรรมที่มีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (เกียรติช, 2551, น. 115) รวมถึงเรื่องราวของกลุ่มคนที่รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษทางสายเลือดทางวัฒนธรรมเดียวกัน (ชมพูนุท นาคริรักษ์, 2537, น. 21-22) ซึ่ง “กวย” หรือ “ส่วย” หรือ “ซุย” (พระอาจารย์ธนรัตน์ ถาวรธมโม, 2563, สัมภาษณ์) เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่หลากหลายในท้องถิ่นศรีสะเกษที่ยังคงมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนแม้จะมีการรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ ในยุคโลกาภิวัตน์ (วีระ สุดสังข์, 2545, น.61; และผจงจิตต์ อธิคมนันทะ, 2520, น. 45) โดยเฉพาะมีความเชื่อเรื่องการเลี้ยงช้าง ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ผสมผสานกับศาสนา (ธนพล วิทยาสิงห์, 2560, น. 3)

ดังนั้นผู้เขียนจึงได้หยิบยกนำประเด็นความเชื่อทางศาสนาที่เป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญในการแสดงความมีตัวตนในตัวตนในท้องถิ่นผ่านวัฒนธรรมประเพณี

ในท้องถิ่นของชุมชนบ้านปะโต๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แถบนี้โดยอยู่ใกล้เคียงกับห้วยทับทัน ซึ่งผู้เขียนได้ไปสังเกตการณ์บริบทสังคมวัฒนธรรมของคนในชุมชนบ้านปะโต๊ะ ในเดือนธันวาคม 2562 โดยนำนักศึกษาร่วมขบวนแห่พระอุปคุตเพื่อสมโภชการหล่อพระประธานตามโครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทยของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ โดยอิงเกณฑ์ของคู่มือการประกันคุณภาพการศึกษา ภายในระดับอุดมศึกษา กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ (พ.ศ.2562) เพื่อบูรณาการงานกิจกรรมกับการบริการวิชาการ การเรียนการสอน การวิจัย และเผยแพร่กิจกรรม หรือการบริการด้านศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทยต่อสาธารณชน (กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2562, น. 140-141) โดยมีการจัดเป็นครั้งแรก และในการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนได้ประมวลให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตของคนในชุมชนบ้านปะโต๊ะ โดยประเด็นที่น่าสนใจจึงอยู่ที่คนในท้องถิ่นได้มีการให้ความหมายและมีความเชื่อ รวมทั้งการให้คุณค่าต่อพิธีกรรมของประเพณีวัฒนธรรมดังกล่าวอย่างไร จึงทำให้เขาเหล่านั้นยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีอย่างเคร่งครัด ส่วนประเด็นคำถามครั้งนี้คือ 1) วัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตมีพัฒนาการความเป็นมา มีความสำคัญ และมีการให้ความหมายโดยคนในชุมชนไว้อย่างไร และ 2) วัฒนธรรมดังกล่าวได้มีบทบาทและกระบวนการใดบ้างในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่ลูกหลาน มีปัจจัยใดบ้างที่ช่วยสืบสานบ้าง ตลอดจนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ส่งผลต่อวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตของคนในชุมชนบ้านปะโต๊ะอย่างไร โดยเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมที่ผ่านมา

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องยังไม่พบงานศึกษาที่ว่าด้วยเรื่องดังกล่าวโดยตรง มีเพียงงานศึกษาที่เกี่ยวข้องซึ่งผู้เขียนได้นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษานี้ ได้แก่ งานวิจัยของ วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน (2557) เรื่อง “พระอุปคุต :

การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ ตำนาน และพิธีกรรมในสังคมไทย” งานวิจัยของ พระวิทย์ ธรรมวโร (ธนานรรัตน์) (2556) เรื่อง “วิเคราะห์คติเชิงปรัชญาที่ปรากฏในเรื่อง พระอุปคุต” งานวิจัยของพระบุญนาถ อติพล (กิจเกษม) (2556) เรื่อง “ศึกษาความเชื่อ เรื่องพระอุปคุตในสังคมไทย” งานวิจัยของพระประพันธ์ สุทธิจิตโต (กวาวสิบสาม) (2548) เรื่อง “อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระอุปคุตที่มีต่อพิธีกรรมชาวพุทธล้านนา” และ งานวิจัยของพระภัทรพงษ์ นิรุติเมธี (มะโนวัน) (2556) เรื่อง “ศึกษาอิทธิพลของพระอุปคุตที่มีต่อสังคมชาวพุทธในล้านนา” โดยงานกลุ่มดังกล่าวผู้เขียนสามารถนำเนื้อหามาเป็น พื้นความรู้เพื่อศึกษาเกี่ยวกับคติความเชื่อของผู้คนในสังคมไทยที่ต้องยกย่องพระอุปคุต และ ใช้เป็นกรอบความคิดในการจัดทำเค้าโครงบทความ และความรู้อีกส่วนหนึ่งใช้เป็นข้อมูล ที่จะช่วยกำหนดแนวทางในการค้นคว้าข้อมูลและอภิปรายผลในการศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมการแห่พระอุปคุต : ความหมาย บทบาท และความเป็นมาในชุมชนบ้าน ปะโต๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอย้ายทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ” ต่อไป โดยการใช้การเก็บข้อมูล เชิงคุณภาพเป็นหลักและการศึกษาครั้งนี้ อาจสามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปปรับใช้ในการ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นอื่น ๆ

สภาพทั่วไปและโครงสร้างทางสังคมของบ้านปะโต๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอย้ายทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 1 ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2563, มีนาคม 13). *หนองปะโต๊ะหลังวัดบ้านปะโต๊ะที่เปรียบเสมือนแหล่งอาหารของชุมชน*[ภาพถ่าย]

บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านแต่เดิมเป็นทุ่งนากว้าง ต่อมาจึงได้มีคนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยตั้งบ้านเรือนขึ้น โดยมาเพื่อเฝ้าที่นา ทำนา ทำการเกษตร เพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน และดินมีความอุดมสมบูรณ์และอยู่ใกล้กับห้วยทับทัน แม้การคมนาคมจะไม่สะดวกเท่าที่ควร (ยา กุดสง, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) “บ้านปะโตะ” เป็นกลุ่มหมู่บ้านที่ตั้งอยู่รวมกันเป็นชุมชนใกล้กับบริเวณห้วยทับทัน ซึ่งบ้าน “ปะโตะ” หรือ “ปาโตะ” หมู่ที่ 8 ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน (เป็นส่วนหนึ่งของตำบลปราสาทที่มี 16 หมู่) (ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ, 2549, น.263) โดยมีผักกระโดนหรือต้นจิกในภาษาภาคกลาง ทั้งนี้ผักกระโดน เป็นผักธรรมชาติที่นำมากินกับอาหาร เช่น ปั่น แก้ว ลาบ ก้อย และกินกับอาหารประเภทที่มีแมลงเป็นส่วนผสมด้วย ซึ่งผักกระโดนมีหลายสายพันธุ์ เช่น กระโดนน้ำ กระโดนโคก และกระโดนเตี้ย เป็นต้น (ประดิษฐ์ ศิลาบุตร, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2563) ซึ่งเป็นชื่อภาษาส่วยว่า “ปะโตะ” อันเป็นชื่อหมู่บ้าน รอบๆ หนองน้ำมีผักกระโดนน้ำขึ้นอย่างหนาแน่น ปัจจุบันมีจำนวนน้อย และชุมชนใช้ประโยชน์ในการเกษตรและประมงหมู่บ้านแห่งนี้ตั้งเมื่อราว พ.ศ.2390 ครั้งแรกมีประมาณ 12 ครัวเรือน โดยมีนายบตี บัวไขเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีโรงเรียนบ้านปะโตะซึ่งถูกตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2506 (ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ, 2549, น.270) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การตั้งชื่อบ้านมีการตั้งตามสภาพภูมิศาสตร์ คือมีหนองปะโตะ หรือ หนองกระโดน ซึ่งเป็นภาษาส่วย โดยปัจจุบันส่วนใหญ่สระน้ำถูกถมทำเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านหมดแล้ว (ยา กุดสง, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) และยังมีผักกระโดนตามทุ่งนาด้วย (ข้อมูลประวัติวัดปะโตะ, มปป., น.2) และบางส่วนยังคงความอุดมสมบูรณ์ มีการขุดลอกใหม่ มีป่าล้อมรอบ มีที่สูบน้ำ ใช้เป็นแหล่งทำกินของชาวบ้านอยู่หลังวัดปะโตะ ต้องเดินลัดทุ่งนาไป มีน้ำสูงประมาณข้อเข่า (ทองอ่าน ภูณภา, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) โดยในปัจจุบันมีเส้นทางหลัก ๆ คือ เส้นทางถนนลาดยาง

จากอำเภออุทุมพรพิสัยสายที่ 4186 (สายศรีสะเกษ - อุทุมพร) (ภราดร ศรีปัญญา และคณะ, 2558, น.34) โดยมีถนนเชื่อมกับอำเภอเมืองจันทร์ บึงบูรพ์ และห้วยทับทันด้วย ในส่วนสภาพบ้านเรือนและที่อยู่อาศัยจะปลูกเป็นเรือนไม้สองชั้นใต้ถุนโล่งเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุที่มาจากความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ (เบญจวรรณ นาราสังข์, 2552, น.26 และเบญจวรรณ นาราสังข์, 2560, น.45) ซึ่งตัวบ้านจะต้องอยู่สูง บ้านนิยมปลูกด้วยไม้ทั้งหลัง ปลูกเรือนเป็นแนวไล่เลียงไม่ห่างกันนัก ส่วนใหญ่จะไม่มีการกันยอยางชัดเจน เส้นทางเดินระหว่างบ้านเรือนแต่ละหลังจะเดินทะลุไปมาหาสู่กันได้ เพราะชาวบ้านจะเลี้ยงโคกระบือกันค่อนข้างมาก จำเป็นต้องใช้เส้นทางเดินระหว่างเรือนเป็นเส้นทางสำหรับให้โคกระบือเดินได้โดยง่าย (แก้ว บุญช่วย, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) และส่วนใหญ่ภายในบ้านจะพบว่ามีหิ้งพระ หรือโต๊ะหมู่บูชาพระขนาดเล็กใหญ่แตกต่างกันไป ด้วยเพราะความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนาอย่างเคร่งครัดของผู้คนที่นี่ นอกเหนือจากไปทำบุญเข้าวัดตักบาตรฟังธรรมแล้ว ยังมีการสวดมนต์และกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองและคนในครอบครัวเคารพนับถือที่บ้านของตนเองอีกด้วย (สมชาย นิลอาธิ; และคณะ, 2555, นน.46-47) ในส่วนกลุ่มองค์กรทางสังคมในบ้านปะโต๊ะจะมีคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) และกลุ่มเกษตรกรทำนาปะโต๊ะ กลุ่มสตรีแม่บ้านปะโต๊ะ และกลุ่มสืบสานวัฒนธรรม – ธรรมชาติ บ้านปะโต๊ะ

ภาพที่ 2, 3, 4, 5 ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2563, มีนาคม 13). *ผักกระโดนในหนองปะโต๊ะที่มาของชื่อบ้านนามเมืองบ้านปะโต๊ะ และป่าชุมชนทางเข้าหมู่บ้าน*[ภาพถ่าย]

ด้านศาสนาและระบบความเชื่อ ซึ่งโลกทัศน์ทางความเชื่อ และการจัดระบบ

ความเชื่อของคนบ้านปะโต๊ะที่มีต่อศาสนา เทพยดา นางฟ้า เจ้าพ่อ ความเชื่อเรื่องผีและพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งเป็นระบบความเชื่อที่มีศาสนาเป็นแกนหลักในการเชื่อมโยงความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (ปัญญา อาจหาญ, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) ทั้งนี้คนในชุมชนบ้านปะโต๊ะ เป็นชาวกูย (ส่วย) โดยมีวิถีชีวิตที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของกูยหรือกวยจนเป็นที่ยอมรับในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ โดยวัฒนธรรมกูยหรือส่วยที่เด่น ๆ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่เรียกว่า “ยะจูฮ” ผสมผสานกับคติความเชื่อทางพระพุทธรูปศาสนา การทำนายนเพื่อสืบหาสิ่งของทรัพย์สินที่หายไป ชาวกูยหรือส่วยเรียกว่า “โปล” การรักษาโรคด้วยวิธีการบำบัดตามแนวความเชื่อของชาวกูยหรือกวย และพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงช้าง เรียกว่า “แกลมอ” (ธนพล วิทยาลัย, 2560, น.11) ซึ่งสถานที่สำคัญเกี่ยวกับความเชื่อทางพระพุทธรูปศาสนา คือ วัดบ้านปะโต๊ะ และนอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเทพยดา เทวดา ที่เชื่อว่ามียูอยู่จริง ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อ และความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ และผีปู้ตา ที่สถิตอยู่บริเวณป่าชุมชนทางเข้าหมู่บ้าน และยังมี ความเชื่อว่า พื้นที่ในหมู่บ้านของตนมีบางแห่งเป็นที่สถิตของผี เช่น บริเวณริมน้ำ มีผีน้ำสิงสถิตอยู่โดยชาวบ้านเล่าว่ามีผีเจ้าที่ชื่อ “แม่เหียน” (บางท้องถิ่นเรียกว่า ผีอีสานเหียนจะมีอยู่ทุกหมู่บ้านของอีสาน เชื่อกันว่าเป็นวิญญาณของผู้หญิงที่นุ่งสั้น ๆ และมักจะมารบกวนเด็กผู้ชาย ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัดทุกวัด ซึ่งเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่มีผีอีสานเหียนมาทำร้ายเด็กหรือผู้ชายก็จะทำพิธีบอกกล่าวกัน จึงจะพ้นจากสภาพถูกทำร้ายได้ (ประดิษฐ์ ศีลาบุตร, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2563) แต่ชาวบ้านไม่ทราบว่าเป็นใครมาจากไหน แต่เชื่อกันว่าหากใครนับถือจะดี ทำมาหากินในหนองน้ำแห่งนี้รุ่งเรืองดี หากใครลบหลู่ท่านจะถูกหลอก สำหรับคนที่เคยถูกผีแม่เหียนหลอก เล่ากันว่าลักษณะเป็นหญิงแก่นุ่งผ้าชิ้นสั้น ๆ ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “เหียน” ผีแม่เหียนจะหลอกเมื่อคนนั้นกล่าววาจาหรือกระทำการใดที่เป็นการลบหลู่ต่อท่าน บางครั้งคนที่ไปหากินที่หนองน้ำแห่งนี้จะบอกกล่าวขออนุญาตจากท่านก่อน แม้กระทั่งการจะเริ่มแห่พระอุปคุต (วาสนา เข้มสนิท,

สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563; และเอกสารการสอนชุดวิชาความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย 13204, 2550, น.23) และแถบบริเวณทุ่งนาที่มี “ผีทุ่ง” ซึ่งจัดผีทั้งสองเป็นผีประจำหมู่บ้าน โดยคนที่นี่จะจัดให้มีพิธีการทำบุญกลางบ้านทุกปี โดยจะกระทำในราวเดือนหกและเรียกประเพณีนี้ว่า “บุญกลางบ้าน” และชุมชนนี้ยังมีการดำเนินวิถีชีวิตตามขนบฮีต 12 หรือประเพณี 12 เดือนของชาวอีสานด้วยในที่นี้คือ “ญาพ้อปู่” (ภาษาภูยกเรียกว่า “จูเฒ่า”) (ธนากร พรหมลี, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2563) ประจำอยู่ที่ดอนปู่ตา เดิมเป็นหอเสาเดียว ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2534 ได้เปลี่ยนเป็นศาลไม่มีฐานมุงสังกะสี ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ญาพ้อปู่จะรักษาสถานและชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข (พัชรา ปราชญ์เวทย์, 2556, น.45)

ภาพที่ 6, 7, 8 ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2562, ธันวาคม 28). หนองน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้เป็นที่อัญเชิญพระอุปคุตขึ้นจากน้ำและศาลปู่ตาอันเป็นสักการะของคนในชุมชนบ้านปะโด๊ะ และชุมชนใกล้เคียงบริเวณทางเข้าหมู่บ้าน และอยู่ใกล้เคียงกับศาลาประชาคมหมู่บ้าน [ภาพถ่าย]

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าบ้านปะโด๊ะมีระบบความเชื่อที่มีทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนที่มีการกระทำตามประเพณีร่วมกันค่อนข้างมาก และถึงแม้ว่าประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อบางอย่างได้แปรเปลี่ยนหรือไม่ครบถ้วนตามที่เคยทำมาในอดีต แต่การดำรงอยู่ของประเพณีและพิธีกรรมสำคัญ ๆ ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่ใน

วิถีชีวิตของชุมชนบ้านปะโต๊ะย่อมแสดงให้เห็นถึงบทบาท ความหมาย และความเป็นมาของประเพณี พิธีกรรม ในสังคมได้บ้าง อันจะทำให้ผู้เขียนเข้าใจในวัฒนธรรมการแพร่กระจยที่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมในการสมโภชการหล่อพระประธานวัดบ้านปะโต๊ะและงานบุญผะเหวดของคนบ้านปะโต๊ะต่อไปได้

วัฒนธรรมการแห่พระอุคุตของชุมชนบ้านปะโตะ๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

จากการศึกษาที่มาและความหมายของวัฒนธรรมการแห่พระอุคุตพบว่า วัฒนธรรมการแห่พระอุคุตปรากฏอยู่ตามทุกภาคทั่วประเทศ (อุดม เขยกิจวงศ์, 2545, น. 11) โดยในพระปฐมสมโพธิกถาระบุว่า พระอุคุตได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ ให้เป็นผู้ทำหน้าที่ป้องกันอันตรายเหตุร้ายในงานสมโภชพระสฤป 84,000 องค์ ที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสถาปนา โดยพระอุคุตได้ปราบพญามารที่มารบกวนงานสมโภชจนหมดพยุศ ทำให้งานฉลองสมโภชสำเร็จ จุลล่งไปได้ด้วยดี (พระปฐมสมโพธิกถาฉบับพิสดาร, 2531, น.9) ซึ่งพิธีกรรมการบูชาพระอุคุต เป็นการแสดงให้เห็นลักษณะการมีความร่วมมือกันภายในสังคมกับสถาบันศาสนา คือ ภิกษุสงฆ์ในฐานะผู้ปฏิบัติกับชุมชน ผู้ช่วยเหลือคอยอุปลัมภ์ ซึ่งทั้งสองยอมได้ประโยชน์ ทั้งสองฝ่าย และให้ถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต (दनัย ไชยโยธา, 2538, น.13) ความเชื่อดังกล่าวทำให้เกิดการสร้างความหมายของการแห่พระอุคุตในทัศนะของชาวบ้าน ที่เป็นเครื่องเสริมศรัทธาให้ชาวบ้านปะโตะ๊ะได้ทำพิธีอัญเชิญพระอุคุตมารักษางานฉลองต่าง ๆ เช่น งานสมโภชหล่อพระประธานพระพุทธโลกนาถมนิศรีสัตนาคนหุต งานบุญผะเหวด เพื่อมิให้พญามารหรือความชั่วร้ายหรืออุปสรรคทั้งหลายมารบกวน ซึ่งคติธรรมหลายประการที่สะท้อนออกมาจากชุมชนแห่งนี้ที่ก่อให้เกิดคุณค่าแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม ใน 3 ด้าน คือ คุณค่าการให้ทาน (ทำบุญ) คุณค่าด้านความสามัคคี และคุณค่าด้านความกตัญญูตกเวที่ ดังกล่าวเป็นการผสมผสานของความเชื่อแบบผี พุทธ พราหมณ์ (สุรินทร์ เมืองจันทร์, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) ซึ่งองค์ประกอบขบวนของชุมชนแห่งนี้จะต่างจากที่อื่น คือ จะมีบายศรีชั้นหมาก ชั้นธ 5 ชั้นธ 8 ประกอบด้วย และองค์พระอุคุตที่ประดิษฐานภายในศาลาการเปรียญวัดบ้านปะโตะ๊ะนี้มีปมปมหรือจุดที่แสดงถึงความเป็น

ผู้ที่มีบุญญาธิการ 5 จุด คือ บริเวณพระนลาฏ พระหัตถ์ และพระบาท (พระอาจารย์ธนรัตน์ ถาวรธมโม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563)

ภาพที่ 9, 10, 11 ชัยพงศ์ สารรัตน์. (2563, มีนาคม 13). ปฏิมากรรมพระอุคุตใน
ขบวนแห่ตามความเชื่อของชาวบ้านบ้านปะโตะ๊ะ[ภาพถ่าย]

จากการสนทนากับนายพยุงค์ บัวไข อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านปะโตะ๊ะ ท่านเล่าว่า พระอุคุตนี้เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์และอภิญญามาก เคยช่วยดูแลและคอยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย มิให้มาแย่งกรายกับพระเวสสันดรขณะที่พระเวสสันดรมาประทับที่ป่าในเขาวงกตในร่าง สมณเพศด้วย ทางชุมชนจึงได้เริ่มจัดพิธีแห่พระอุคุตขึ้นเพื่อให้ท่านคอยขจัดสิ่งไม่ดี ที่ จะมารบกวนพิธีกรรมการหล่อพระประธานของวัดบ้านปะโตะ๊ะในครั้ง นี้ (พยุงค์ บัวไข, สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2562) ดังกล่าวน่าจะเป็นความเข้าใจ คลาดเคลื่อนของคนท้องถิ่น เพราะจากข้อมูลทางวิชาการพบว่า พระอุคุตมีกำเนิดหลัง พุทธกาล ในเวสสันดรชาดกก็ไม่ปรากฏเรื่องพระอุคุต แต่พระอุคุตจะมีบทบาทในการ ปกป้องรักษาพิธีทางศาสนาที่ใช้ระยะยาวนาน เช่น สังคายนาและบุญผะเหวด แต่อาจใช้ ในพิธีอื่นที่พระสงฆ์กำหนด (สวิง บุญเจิม, 2540, น. 115) แต่อย่างไรก็ดี ดังกล่าวถือเป็น การรับรู้เรื่องพระอุคุตในบริบทและทัศนะของคนในชุมชนบ้านปะโตะ๊ะที่เชื่อมโยงกับ ตำนานพระเจ้าชาติที่ 10 ตามความเชื่อของชาวพุทธ ซึ่งจากตำนานและความเชื่อที่ว่า พระอุคุตมีที่พำนักอยู่กลางสะดือทะเล หมู่บ้านเกือบทุกแห่งจะมีห่ออุคุตถาวรอยู่ข้าง

ศาลาการเปรียญ เมื่ออัญเชิญท่านขึ้นมาแล้วจะให้ท่านสถิต ณ หออุปคุตจนงานบุญพะเหวด (ผเวส) สิ้นสุดลง แต่ที่บ้านปะโตะจะอัญเชิญขึ้นบนเสลี่ยงแห่เลยและมิที่ประทับที่ศาลาการเปรียญวัดบ้านปะโตะ (ประดิษฐ ศิลามุต, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2563)

ขั้นตอนแรกนั้นจะมีการอัญเชิญพระอุปคุตลงไปยังกลางสะดือทะเล โดยสมมติใช้หนองน้ำศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านซึ่งเป็นที่สถิตของปูตา อันเป็นที่เคารพสักการะของชุมชนบ้านปะโตะ บ้านขยับ บ้านกุดหวาย บ้านพะเนา และบ้านฮ่องคำ ใช้เวลาราว ๆ ครึ่งชั่วโมง จากนั้นจึงประกอบพิธีอัญเชิญขึ้นเพื่อไปผจญมาร โดยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วกล่าวคำอัญเชิญพระอุปคุต ในสองครั้งแรกผู้มจะทำให้หาพระอุปคุตไม่พบ ประหนึ่งเพราะพระอุปคุตยังไม่ประสงค์จะขึ้นจากน้ำซึ่งเป็นถิ่นพำนักของท่าน พอถึงครั้งที่สามจึงมพบและอัญเชิญขึ้นพร้อมกับเสียง “สาธุ” ของผู้ที่มาขอชมพุทธานุภาพ จากนั้นจึงทำพิธีอัญเชิญขึ้นเสลี่ยงที่ประดับด้วยต้นไม้งิ้ว ไม้ดอกไม้งิ้ว ฉัตรบูชาที่ทำด้วยกระดาด บริหารทั้ง 8 กาน้ำ ร่ม รองเท้า ธูปเทียน ชัน 5 ชัน 8 ชันหมากเบ็ง 1 คู่ ฆ้องชัย (สำหรับลั่นระหว่างแห่) ตลอดจนเครื่องบูชาต่าง ๆ จากนั้นเข้าขบวนนำ มีการตักน้ำในแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่อัญเชิญพระอุปคุตลงไปในโอ่งมาเข้าร่วมขบวนด้วย และมีขบวนรำฟ้อนในวัฒนธรรมอีสานดำเนินตาม ระหว่างการเคลื่อนขบวนจะมีชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธานำน้ำมาสรงองค์พระอุปคุตตามรายทาง และเมื่อเชิญขบวนแห่พระอุปคุตถึงบริเวณหล่อพระประธานได้น้องพระเวียงขวา 3 รอบพระอุโบสถที่กำลังสร้างใหม่เพื่อประดิษฐานพระประธานองค์ใหม่ จากนั้นลั่นฆ้องชัย 3 ครั้ง และอัญเชิญขึ้นไว้บนหอที่เตรียมไว้ และเมื่อถึงเวลาพระฉันภัตตาหารเช้า ฉันภัตตาหารเพลก็ให้นำไปถวายพระอุปคุตด้วยจนเสร็จงาน

ภาพที่ 12, 13, 14 ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2562, ธันวาคม 28). บรรยากาศขณะที่ใช้พระอุปคุตขึ้นจากน้ำท่ามกลางการเปล่งเสียง “สาธุการ” ของผู้คนที่มาร่วมพิธี[ภาพถ่าย]

เมื่อประมวลเรื่องราวความเป็นมาและลักษณะของวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตของคนชุมชนบ้านปะโต๊ะแล้ว ผู้เขียนจึงได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปประมวลและวิเคราะห์ให้เห็นถึงนัยของวัฒนธรรมดังกล่าวที่ส่งผลต่อชุมชนในแง่มุมใดบ้างอันจะทำให้เกิดความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นได้มากที่สุด

ภาพที่ 15 ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2562, ธันวาคม 28). โรงเรียนบ้านปะโต๊ะ หนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น[ภาพถ่าย]

บทวิเคราะห์ : พัฒนาการ ความหมายและบทบาทของวัฒนธรรมการแห่พระอุทิศ
ของชุมชนบ้านปะโตะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

1. พัฒนาการของวัฒนธรรมการแห่พระอุทิศของชุมชนบ้านปะโตะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

จากการศึกษาถึงลักษณะของวัฒนธรรมการแห่พระอุทิศที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต
ของชาวบ้านปะโตะพบว่า เมื่อชาวบ้านปะโตะจะประกอบพิธีกรรมที่สำคัญจะต้อง
อัญเชิญพระอุทิศมาคุ้มครองเพื่อให้งานลุล่วงไปด้วยดี โดยสืบทอดคติในการปราบพญามาร
ที่ท่านได้รับนิมนต์ให้ไปปราบ จึงเกิดวัฒนธรรมอัญเชิญพระอุทิศมาคุ้มครองทุกพิธีกรรม
ที่สำคัญ ในที่นี้คือ พิธีสมโภชเททองหล่อพระประธานวัดบ้านปะโตะและงานบุญผะเหวด
ของหมู่บ้าน นอกจากนี้ความเคารพในพระอุทิศเป็นกรอบให้ชาวพุทธได้ทำความดี คือ
การบูชาอย่างเป็นรูปธรรม เพราะการบูชาเป็นบุญกิริยาวัตถุ (พระอริยานุวัตรเขมจารี
เถระ, 2513, น. 12 และศิริพร ณ ถลาง; และคนอื่นๆ, 2558, น. 9-10) การบูชา
พระอุทิศทำให้เกิดคุณค่าหลายประการ คือ คุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน ศาสนา และ
สังคม โดยการปฏิบัติตามประเพณีที่สืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง รุ่นใหม่ได้
เรียนรู้จากคนรุ่นก่อนทั้งที่เป็นพ่อแม่ หรือเครือญาติ รวมทั้งเพื่อนบ้าน โดยเป็นวัฒนธรรม
ที่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการรวมคนและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันและเป็นสัญลักษณ์
ร่วมทางวัฒนธรรม โดยมีสโมสรนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
อุบลราชธานี และมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ มาร่วมกิจกรรม และเผยแพร่ข้อมูล
กิจกรรมผ่านสื่อออนไลน์ หรือในกรณีที่โรงเรียนบ้านปะโตะได้จัดให้มีหลักสูตรวิชา
วัฒนธรรมท้องถิ่นให้นักเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านระบบการศึกษา
ในห้องเรียนของรัฐ แต่ได้ใช้วิทยากรซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนมาเป็นผู้ถ่ายทอด
ย่อมทำให้เกิดกระบวนการขัดเกลาและการถ่ายทอดวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง
ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของชุมชนที่ดียิ่งขึ้น ในด้านปัจจัยที่มีต่อการดำรงอยู่ของ

ประเพณี ได้แก่ มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมจากงานสมโภชการหล่อพระประธานในเดือนธันวาคม 2562 เป็นครั้งแรก จนถึงงานบุญผะเหวดในต้นเดือนมีนาคม 2563 ที่ผ่านมา รวมถึงยังมีการดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น มีการจัดทำเว็บไซต์และเพจเฟซบุ๊กขึ้นมา ย่อมมีส่วนในการช่วยให้ประเพณีดังกล่าวได้เป็นที่รู้จักและเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเด็กรุ่นใหม่ในชุมชนเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังเป็นช่องทางในการสื่อความหมายให้คนภายนอกชุมชนได้รับรู้เรื่องราวความเป็นมาของวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตตามความหมายและความเชื่อของคนท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่ง ดังกล่าวสัมพันธ์กับเรื่องแนวคิดเทศกาลและงานประเพณี (Festivals and traditions) และแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีประดิษฐ์ (Invented tradition) ที่ว่าเป็นประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นนำไปสู่การทำความเข้าใจถึงกระบวนการรื้อฟื้นทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกลายเป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ งานประเพณีท้องถิ่นกลายเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ทั่วไป และถูกพัฒนาเป็นกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว โดยภาครัฐในที่นี้คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เข้าไปสนับสนุนท้องถิ่นให้ดำเนินการค้นคว้าและนำเสนอกิจกรรมทางวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยว มีการนำทรัพยากรวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มาใช้เป็นเครื่องมือที่สร้างตัวตนในพื้นที่สาธารณะเพื่อดึงดูดสาธารณชนให้สนใจและเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนหนึ่งเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ส่วนหนึ่งเป็นการสร้างมูลค่าทางสังคม คือ ความภาคภูมิใจแก่คนท้องถิ่น (ชนเศ อภรณ์สุวรรณ, 2548, น.80) โดยสัมพันธ์กับแนวคิดด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเรื่องการสร้าง ความหมายจากทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) ที่มีคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม และแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมแบบสมดุลที่มีคุณค่าทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Value) และการสื่อความหมายที่แสดงตัวตนต่อสาธารณชนของกลุ่มผู้จัดกิจกรรมที่ช่วยสร้างชุดความทรงจำร่วมกันของผู้คน ซึ่งจะ

แตกต่างกันไปตามบทบาทที่ได้รับ อาทิ บางคนภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของผู้แสดง
พ็อนรำ อีกคนหนึ่งมีความประทับใจต่อการพ็อนรำที่สวยงามภายในงานเทศกาลประเพณี
(ธนิก เลิศชาญฤทธิ, 2554, น. 19)

2. ความหมาย บทบาท และปัจจัยที่ช่วยสืบสานวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุต ของชุมชนบ้านปะโตะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

วัฒนธรรมการแห่พระอุปคุต เป็นพิธีกรรมอัญเชิญพระอุปคุตที่สร้างความเป็นสิริมงคล
ในงานนั้น ๆ โดยมีพระอุปคุตเป็นองค์ประธานที่ผจญมารและขจัดความชั่วร้ายต่าง ๆ
ในที่นี้คืองานสมโภชพระประธานและงานบุญผะเหวด โดยวัดบ้านปะโตะ นับเป็นองค์กร
หนึ่งที่มีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ถูกก่อตั้งในปี 2515 (ข้อมูลวัดบ้าน
ปะโตะ, มปป., น. 1) มีการเปิดพื้นที่สาธารณะของวัดให้จัดกิจกรรมประเพณีตามเทศกาล
ต่าง ๆ ชุมชนใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนายึดเหนี่ยวจิตใจของคนในหมู่บ้านและใช้เป็น
ที่แสวงหาความรู้ทางธรรม รวมถึงความสำคัญของโรงเรียนวัดบ้านปะโตะ สถานศึกษา
ที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ย่อมมีส่วนในการสนับสนุน ทำให้วัฒนธรรมของคนท้องถิ่น
ถูกถ่ายทอดผ่านทางระบบการเรียนการสอนของรัฐ ในกรณีของนายพูนศักดิ์ บัวไข
ที่โรงเรียนให้มาเป็นวิทยากรในช่วงโมงหลักสูตรวัฒนธรรมท้องถิ่น แม้จะมีเวลาการเรียน
การสอนไม่มากนัก แต่อย่างน้อยก็ได้ทำให้เกิดการสืบต่อและถ่ายทอดวัฒนธรรมได้อีก
แบบหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการสร้างคุณค่าและความหมายของวัฒนธรรม เพื่อเป็นการ
สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ประกอบพิธีกรรมให้มีความมั่นใจในการดำเนินพิธีกรรมได้อย่าง
ปลอดภัย และเกิดประโยชน์สูงสุดทางจิตใจภายหลังการหล่อพระประธาน หรืองานบุญ
ผะเหวดเสร็จสิ้น ซึ่งปกติท่านจะมาปกป้องคุ้มครองบุญผะเหวด แต่งานหล่อพระประธาน
จะไม่ค่อยมี แต่ครั้งนี้จะเป็นว่าเป็นงานในช่วงเวลาเดียวกัน แต่ปกติจะอัญเชิญเฉพาะ
บุญผะเหวดซึ่งทำกันทั่วทั้งภาคอีสาน (ประดิษฐ์ ศิลานุต, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2563)

ภาพที่ 16, 17, 18 ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2563, มีนาคม 13). พระพุทธโลกนาถมนุศรีสัตนาคนหุต พระประธานวัดบ้านปะโด๊ะ[ภาพถ่าย]

ในส่วนปัจจัยภายนอกที่ช่วยสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นในอนาคตที่สำคัญ คือ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานนอกท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ และคนในชุมชนใกล้เคียง รวมถึงการได้รับงบประมาณร่วมสมทบการทำบุญจากภายนอกท้องถิ่นหลากหลายหน่วยงาน เช่น เครือญาติจากสมุทรปราการ ซึ่งดังกล่าวการที่คนในชุมชนปฏิบัติสืบต่อกันมาตามความเชื่อ และความเข้าใจในความหมายของประเพณีของคนในชุมชน รวมทั้งความเป็นเครือญาติที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ตลอดจนความเป็นชุมชนที่ยังคงอยู่ย่อมมีพลังทำให้ประเพณีดำรงอยู่ต่อไป

ภาพที่ 19, 20 ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2563, มีนาคม 13). พระอาจารย์ธรรณโม และนายพวงศักดิ์ บัวไข ปราชญ์ท้องถิ่นบ้านปะโด๊ะ[ภาพถ่าย]

การศึกษาวัฒนธรรมการแห่พระอุคุต ทำให้เห็นถึงบทบาทของวัฒนธรรมที่รวมคนและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน ทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติ ชุมชน

และบุคลากรที่มาร่วมกิจกรรมจากภายนอกชุมชน ภายใต้ระบบความเชื่อทางศาสนา เป็นสิ่งที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งจากครอบครัวและองค์กรอื่นที่นอกเหนือไปจากครอบครัว อันประกอบไปด้วยวัด โรงเรียน กลุ่มสังคมต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนและท้องถิ่นที่ได้มี กิจกรรมร่วมกันในชุมชน จนก่อตัวขึ้นเป็นพลังกลุ่มของครอบครัวและเครือญาติ ของคนในสังคมให้สามารถดำเนินชีวิต และนำพาสังคมของตนให้ก้าวต่อไปและดำรง อยู่ได้ แม้จะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ ๆ ต่อไปก็ตาม

ภาพที่ 21, 22 สโมสรนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.(2562, ธันวาคม 28). กิจกรรมทำบุญใส่บาตรของสโมสรนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษร่วมกับชุมชนบ้านปะโด๊ะ[ภาพถ่าย]

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา “วัฒนธรรมการแห่พระอุปคุต : ความหมาย บทบาท และปัจจัย การดำรงอยู่ในชุมชนบ้านปะโด๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ” พบว่าวัฒนธรรมดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับประเพณีมงคลในท้องถิ่นบ้านปะโด๊ะ เช่น การสมโภชการหล่อพระประธานวัดบ้านปะโด๊ะ งานบุญผะเหวด โดยมีความสัมพันธ์กับ ระบบความเชื่อของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และการนับถือผี โดยงานศึกษานี้ทำให้เห็นถึงความหมายของวัฒนธรรมดังกล่าว

ของคนในชุมชนว่าเป็นประเพณีที่เต็มไปด้วยความเชื่อ อันเป็นความเชื่อพื้นฐานของคนในท้องถิ่นที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและการนับถือผี เป็นการให้ความหมายของประเพณีจากร่องรอยของความเชื่อที่เกิดขึ้นจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทั้งในครอบครัวและชุมชน ประเพณีที่ต้องยึดถือปฏิบัติ ภายใต้กำหนดเวลาที่ทำให้ดำเนินการได้ในเฉพาะงานสำคัญ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในประเพณีเพื่อรวมกลุ่มคนทั้งในและนอกชุมชนมาเข้าร่วมกิจกรรม จึงต้องมีการให้ความหมายของประเพณีที่สามารถเข้าใจร่วมกันได้ในนามประเพณีท้องถิ่น ซึ่งจะเหมือนคล้ายคลึงหรือต่างกันไปก็ย่อมได้ เพราะวัฒนธรรมตามความหมายนี้เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ผู้อื่นรับรู้ว่าเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ (กวย/ส่วย) บ้านปะโต๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอบัวชุม จังหวัดศรีสะเกษ ดังกล่าวสอดคล้องกับผลงานวิจัยของงามพิศ สัตย์สงวน (2545) ที่ศึกษาสถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งในกรุงเทพมหานคร โดยพบว่าในกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การนับถือผีบรรพบุรุษของคนไทยโซ่งที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้นั้น ปัจจัยที่สนับสนุนได้แก่ การปลูกฝังความคิดความเชื่อในการนับถือผีเรือน โดยการใช้กลไกในการจัดทำประเพณีและพิธีกรรมอย่างเคร่งครัดบนฐานแห่งความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมเครือญาติที่มีพื้นฐานร่วมในด้านชาติพันธุ์และระบบความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งคนในชุมชนบ้านปะโต๊ะต่างก็อยู่ภายใต้โลกทัศน์ทางความเชื่อและมีความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยระบบเครือญาติเช่นเดียวกัน และเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมในโครงการได้มีการพัฒนาองค์ความรู้และกระบวนการศึกษาวัฒนธรรมให้กลุ่มสังคมในชุมชนได้ทำความเข้าใจในคุณค่าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง ผู้เขียนเห็นควรที่จะดำเนินการให้มีการขยายผลในมิติการวิจัยที่คนในชุมชนได้มีโอกาสร่วมเป็นผู้วิจัยด้วยตนเอง จะทำให้เกิดมิติใหม่ในการเรียนรู้และก้าวสู่งานวิจัยท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น หากรัฐในฐานะคนนอกหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรม จะทำการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือคนท้องถิ่นแล้ว ควรให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการโดยชุมชนเองให้เป็นไปตามวิถีชีวิตของ

ชุมชนภายใต้บริบทของชุมชนที่มีศรัทธาความเชื่อฝังไว้ในชุมชนไม่ใช่การบงการหรือครอบงำชุมชน อันจะเป็นเหตุให้วัฒนธรรมล่มสลายดังที่ปรากฏในชุมชนอื่น ๆ มาแล้ว (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล (บรรณาธิการ), 2543, น.51) และในอีกด้านหนึ่ง การศึกษาในมิติพัฒนาวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการยอมรับในความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่แทรกซึมอยู่ในท้องถิ่นในสังคมไทย ผู้เขียนมองว่าการศึกษานวพหุวัฒนธรรมย่อมจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีในการนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างและเคารพในวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างหลากหลายในสังคมไทยเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Social Solidarity) ความสามัคคี ความเป็นพี่น้องกัน และการส่งเสริมความมีจิตอาสา เป็นต้น และอาจนำแนวทางการศึกษาครั้งนี้ไปใช้ศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ หรือชุมชนใกล้เคียงต่อไปได้ เช่น ชุมชนบ้านปราสาท หรืออำเภออุบลรัตน์ ที่มีวัฒนธรรมการแห่พระอุคุตเช่นกัน หรือผู้สนใจควรศึกษาประเด็นเหล่านี้เพิ่มเติม เช่น ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษาในท้องถิ่นกับการรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน และศึกษาคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านกับสภาพเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบัน เพื่อพัฒนาสู่แหล่งเรียนรู้หรือชุมชนต้นแบบเชิงการท่องเที่ยวเพื่อสร้างโอกาสและมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน สังคม และประเทศชาติ หรือองค์ความรู้หรือนวัตกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทยให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ โดยอาจเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบเอกสารหรืองานสร้างสรรค์อื่น ๆ (คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2561, น.5; และ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2563, น.16)

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ. (2562). คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน

ระดับอุดมศึกษา กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2562. กรุงเทพฯ:

ภาพพิมพ์.

แก้ว บุญช่วย. ชาวบ้านบ้านปะโต๊ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.

ข้อมูลประวัติวัดปะโต๊ะ. (มปป.). มปท. : มปป..

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. (2561). **คู่มือการประกันคุณภาพ**

การศึกษายในระดับอุดมศึกษา. ศรีสะเกษ: คณะฯ.

คลิฟฟอร์ด เกียร์ช. (2551). **วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟ**

ฟอร์ด เกียร์ช. แปลโดย อคิน รพีพัฒน์. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์การมหาชน).

งามพิศ สัตย์สงวน. (2545). **สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร :**

กรณีศึกษาครอบครัวไทยโซ่ง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2537). **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.**

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชมพูนุท นาคริักษ์. (2537). **พื้นฐานอารยธรรมไทย.** กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

दनัย ไชยโยธา. (2538). **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น.**

กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ทองอ่าน ภูนุภา. **ชาวบ้านบ้านปะโต๊ะ.** (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.

ชนพล วิทยาสิงห์. (2560). **การรับรู้และทัศนคติของชาวภูยต่อคำว่า ภูย กวย หรือส่วย :**

กรณีศึกษาชาวภูยในจังหวัดศรีสะเกษ : รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์.

ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

ธนิ เลิศชาญฤทธิ. (2554). **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ:

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2548). **การประดิษฐ์สร้างประเพณี : ประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน.**

นิตยสารศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 21 ฉบับที่ 1. พฤศจิกายน 2548. หน้า 77 – 83.

ธนากร พรหมลิ. **ปราชญ์ชาวภูย.** (6 พฤษภาคม 2563). สัมภาษณ์.

บุญยงค์ เกศเทศ. (2551). **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์.** มหาสารคาม: มหาวิทยาลัย

มหาสารคาม.

เบญจวรรณ นาราสัจจ์. (2552). **ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน**. ขอนแก่น:

ศูนย์วิจัยพหุลักษณะลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เบญจวรรณ นาราสัจจ์. (2560). **พัฒนาการภูมิปัญญาอีสาน : จากความรู้พื้นบ้านสู่**

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะลุ่มน้ำโขง
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปัญญา อาทิตย. ชาวบ้านบ้านปะโต๊ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.

ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. (บรรณาธิการ). (2543). **คนใน : ประสบการณ์**

ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์การมหาชน).

ประดิษฐ์ ศิลานุด. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราชญ์จังหวัดศรีสะเกษ. (9 เมษายน 2563).
สัมภาษณ์.

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดศรีสะเกษ. (2549).

ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย.

ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ.

(2548). ศรีสะเกษ: สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ และสำนักงานวัฒนธรรม
จังหวัดศรีสะเกษ.

พัชรา ปราชญ์เวทย์. (2556). **โครงการชะล่า : การวิเคราะห์ภูมิปัญญาไทยในความ**

เชื่อของชาวจังหวัดศรีสะเกษ : รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์.

ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

พญศักดิ์ บัวไข. อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านปะโต๊ะ. (28 ธันวาคม 2562). สัมภาษณ์.

พระบุญนาถ อติพล (กิจเกษม). (2556). **ศึกษาความเชื่อเรื่องพระอุปคุตในสังคมไทย**.

(วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: ภาควิชา
ศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

พระปฐมสมโพธิกถาฉบับพิสดาร. (2531). กรุงเทพฯ : อักษรสาส์น.

พระประพันธ์ สุธตฺติจิตโต (กวางสืบสาม). (2548). **อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระอุปคุตที่มีต่อพิธีกรรมชาวพุทธล้านนา.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระภัทรพงษ์ นิรุติเมธิ (มะโนวัน). (2550). **ศึกษาอิทธิพลของพระอุปคุตที่มีต่อสังคมชาวพุทธในล้านนา.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวิฑูรย์ ฌมโร (ชนานรารัตน์). (2556). **วิเคราะห์คติเชิงปรัชญาที่ปรากฏในเรื่องพระอุปคุต.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา : ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. (2513). **พระอุปคุตผาบบาร.** กรุงเทพฯ : อักษรทองการพิมพ์.

พระอาจารย์ธนรัตน์ ถาวรธมโม. พระสงฆ์วัดบ้านปะไ้ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์. ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. (2520). **การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ภราดร ศรีปัญญา และคณะ. (2558). **ศรีสะเกษจังหวัดของเรา 2 : ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจการคมนาคมและสิ่งแวดล้อม.** อุบลราชธานี : ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป. มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. (2563). **คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ พ.ศ. 2562.** ศรีสะเกษ: ศรีสะเกษการพิมพ์.

ยา กุดสง. ชาวบ้านบ้านปะไ้ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.

วีระ สุดสังข์. (2545). “กวย” : **ชนกลุ่มน้อยจากกลุ่มแม่น้ำโขงถึงกลุ่มแม่น้ำมูล.** กรุงเทพฯ: ไบยเขียน.

วาสนา แชมสนิท. ชาวบ้านบ้านปะโด้ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.

วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. (2557). **พระอุปคุต : การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ
ตำนานและพิธีกรรมในสังคมไทย.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎี
บัณฑิต). กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ศิริชัช พรหมดี, บรรณาธิการ. (2555). **ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีศรีสะเกษ.**
ศรีสะเกษ: สำนักพิมพ์สโมสรศิลปินศรีสะเกษ.

ศิริภาพร ณ ถลาง; และคนอื่นๆ. (2558). **ประเพณีสร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย.**
กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สวิง บุญเจิม. (2540). **ตำรามรดกอีสาน.** อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.

สมชาย นิลอาทิ, และคณะ. (2555). **เขื่อนพันถิ่น : วิถีชีวิตและคติความเชื่อใน
โบราณ.** มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.

สุรินทร์ เมืองจันทร์. ผู้ใหญ่บ้านบ้านปะโด้ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.

เอกสารการสอนชุดวิชาความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย 13204 : หน่วยที่ 1-7.
(2550). นนทบุรี: สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อุดม เขยกิจวงศ์. (2545). **ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย.** กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

Author

Mr.Thanyapong Sararat

Social Studies Program, Faculty of Education

Sisaket Rajabhat University 319 Thaipantha Rd., Pho Sub-district,
Mueang District, Sisaket Province 33000

E-mail: hithanyapongs@hotmail.com